

Janusz Gręźlikowski

"Problem dopuszczalności
małżeństwa katolika z
prawosławnym w prawie
kanonicznym", Ewa Gajda, Toruń
2001 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 46/1-2, 246-250

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W zakończeniu Autor informuje, iż w przygotowaniu jest zbiorowe wydanie uchwał synodalnych pod nazwą „**Statuty Synodu Archidiecezji Mińsko-Mohylewskiej, Diecezji Pińskiej i Witebskiej**”. Autor omawianej publikacji wyraża przekonanie, iż „Dokumenty Synodu wyznaczają główne kierunki w marszu Kościoła na Białorusi ku nowemu światu rodzącemu się po kulturowych i politycznych wstrząsach XX w.”.

Na podstawie lektury tej publikacji należy stwierdzić, iż synod ten został znakomicie zorganizowany i pomyślnie zakończony.

Należy przy tym zauważyć, iż jest to synod zorganizowany jednocześnie dla trzech sąsiednich diecezji, które istnieją i rozwijają swą misję w takich samych warunkach politycznych i kulturowych. Należy również sądzić, iż nie mniej interesujące są statuty tegoż synodu, które stanowią zawartość oddzielnej publikacji.

Ks. Józef Krukowski

Ewa Gajda, *Problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym w prawie kanonicznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2001, 251 s.

Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wydało ostatnio ciekawą rozprawę doktorską napisaną na Wydziale Prawa i Administracji tegoż Uniwersytetu przez p. Ewę Gajda, a zatytułowaną *Problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym w prawie kanonicznym*. Praca – pięknie wydana – podejmuje trudny i aktualny temat małżeństw mieszanych, czyli kwestię ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa osobom, które podlegają przeszkodzie różności religii (kan. 1086 KPK), w prezentowanej publikacji – małżeństwa katolika z prawosławnym. Jak podaje Autorka, praca jest zmienioną i skróconą wersją rozprawy doktorskiej, gdzie z przyczyn edytorskich zmuszona była wyłączyć z tekstu publikacji znaczne fragmenty ukazujące rys historyczny zagadnienia małżeństw mieszanych i podejmuje tylko problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym według obecnego stanu prawa łańskiego i katolickiego prawa wschodniego. Pomija natomiast, ze względu na stan literatury przedmiotu, problematykę formy prawnej czy formy liturgicznej zawarcia takiego małżeństwa.

W całości kanonicznego prawa małżeńskiego przeszkody małżeńskie spełniają funkcję ochrony dobra całej wspólnoty kościelnej oraz zapobiegają powstaniu osobistych i bezpośrednich szkód współmałżonka. Przeszkoda różnej religii, w skład której wchodzi kwestia omawianej przez Autorkę problematyki dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym jest przedmiotem zainteresowania prawo-

dawcy kościelnego od czasów starożytności chrześcijańskiej. Małżeństwa mieszane były potępiane i zakazywane zarówno pod rygorem nieważności, jak i pod rygorem niegodziwości. Pod wpływem postanowień Soboru Watykańskiego II dyscyplina kościelna o małżeństwach mieszanych uległa zasadniczym zmianom, co odzwierciedlają regulacje: Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (Kościoła łacińskiego) i Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. Problematyka małżeństw zawieranych przez katolików (łaciników i katolików wschodnich) z ochrzczonymi niekatolikami została uregulowana odmiennie. Prezentowane opracowanie daje czytelnikowi możliwość uzyskania odpowiedzi na ważne w tym względzie pytania: w jaki sposób i na jakich warunkach jest regulowana prawnie kwestia małżeństw katolicko-prawosławnych?; czy małżeństwa takie są dozwolone?; jaki charakter ma zakaz małżeństw mieszanych?; jakie podmioty są związane tym zakazem?; kto może uchylić zakaz małżeństwa katolicko-prawosławnego? Jaka przyczyna i jakie warunki stanowią podstawę do wyrażenia zgody na małżeństwo katolika z prawosławnym?

Zasadnicza konstrukcja pracy składa się z czterech rozdziałów (s. 36-215). Pominięty został – co wyjaśniła Autorka w swoim słowie wstępnym – rozdział wstępny, bogaty w źródła prawne, który znajdował się w rozprawie w jej wersji niedrukowanej, ukazujący rys historyczny zagadnienia małżeństw mieszanych. Trochę go tutaj brakuje, gdyż zapewne pozwoliliby szerzej spojrzeć, na płaszczyźnie historycznej, na ważny i dzisiaj problem małżeństw mieszanych i samych norm prawnych w tej dziedzinie, a zapewne wyjaśniałby jednocześnie podstawy surowego i rygorystycznego podchodzenia prawodawcy kościelnego do kwestii małżeństw mieszanych. Wyjaśnienia jednak Autorki zapewne w jakimś stopniu usprawiedliwiają jego brak. Dobrze jednak, że będzie on opublikowany w postaci odrębnego artykułu. Rodzi się jednak pytanie dlaczego skoro rozdział ten będzie opublikowany w postaci odrębnego artykułu, nie mógł być opublikowany w niniejszej dysertacji i na czym polegają owe przyczyny natury edytorskiej. Powyższe rozdziały poprzedzone są – jak już wspomniano – słowem od Autorki (s. 4), wykazem przyjętych skrótów (s. 5-10) oraz wstępem zatytułowanym *zagadnienia wstępne* (s. 11-35), w którym czytelnik napotyka oczekiwane zwykle na tym miejscu informacje, a mianowicie: postawienie problemu badawczego i wyjaśnienie oraz określenie tematu rozprawy, literaturę, stan badań, systematykę pracy – wskazanie metody badań i omówienie terminologii oraz uzasadnienie przyjętego schematu, czyli dyspozycję pracy. Bogatą treść rozprawy zamieszczoną w powyższych czterech rozdziałach kończą konkretne wnioski końcowe będące podsumowaniem i oceną stanu prawnego odnoszącego się do zawarcia małżeństwa katolika z prawosławnym (s. 216-221), bardzo bogata bibliografia (s. 222- 238) obejmująca źródła (277 pozycji) i literaturę (175 pozycji). Szkoda, że Autorka prezentując tak bogato źródła,

w tym źródła papieskie, datę ich wydania, nie podała gdzie można owe źródła znaleźć, np. Jan Paweł II, konstytucja apostolska *Familiaris consortio* z dnia 22 listopada 1981, powinno być Acta Apostolicae Sedis (AAS) 74(1982) s. 81-191. Streszczenie w języku angielskim (s. 239-244) oraz spis treści, także przetłumaczony na język angielski (s. 245-251) kończą prezentowane opracowanie.

W pierwszym rozdziale pracy zatytułowanym *Osoby zawierające małżeństwo katolicko-prawosławne* (s. 36-68) znajdujemy bliższe określenie i przybliżenie podmiotów czyli stron objętych zakazem zawierania małżeństwa mieszanego. W dwóch podrozdziałach Autorka omawia strony w małżeństwie łacińsko-prawosławnym według kan. 1124 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz w małżeństwie katolicko-prawosławnym według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Jasność i precyzja wywodu powodują, że normy prawne omawiane w tym względzie stają się jasne i zrozumiałe, aczkolwiek czasami zawile za względu na złożoność omawianej tematyki. Poczyniona jednak konkluzja kończąca rozdział, ową problematykę ugruntowuje.

Rozdział drugi poświęcony został analizie problemu istoty dopuszczalności zawarcia małżeństwa przez katolika z prawosławnym i konsekwencjami postąpienia w sposób niezgodny z przepisami obu regulacji kodeksowych (s. 69-102). Najpierw czytelnik ma możliwość zapoznania się z terminem *matrimonium [...] prohibitum est* użytym przez prawodawcę kościelnego zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego (kan. 1124), jak i w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (kan. 813) co ma swoje źródło w niechęci prawodawcy kościelnego do zawierania małżeństw mieszanych w ogóle i stanowi swoistą reglamentację dopuszczalności zawierania związków małżeńskich tego rodzaju. Termin ten oznacza zwykły zakaz zawarcia małżeństwa katolicko-prawosławnego. Jego złamanie powoduje – jak pisze Autorka – niegodziwość, ale nie nieważność aktu. Aby tego rodzaju małżeństwo było godziwie zawarte konieczna jest tzw. licencja, czyli zezwolenie kompetentnej władzy kościelnej na zawarcie małżeństwa mieszanego, w omawianej rozprawie katolicko – prawosławnego. Stąd Autorka omawia w drugim podrozdziale istotę licencji według prawa łacińskiego, a w trzecim – katolickiego prawa wschodniego. W podrozdziale czwartym natomiast prezentuje formę owej licencji na zawarcie małżeństwa przez łacinnika z prawosławnym, a w piątym formę licencji na zawarcie małżeństwa przez katolika wschodniego z prawosławnym. Analiza przepisów związanych z licencją pozwala dojść Autorce do wniosku wyrażonego w konkluzji rozdziału, iż *licencja uchylająca zakaz zawarcia małżeństwa mieszanego, zarówno w prawie łacińskim, jak i w prawie wschodnim, jest aktem administracyjnym. Udzielana jest reskryptem i może przybrać postać zezwolenia pisemnego albo zezwolenia ustnego.*

Podmiot udzielający licencji i osoba ubiegająca się o uchylenie zakazu to treść rozdziału trzeciego (s. 103- 160). Znajdujemy tutaj ustalenie kręgu podmiotów

mających prawo uchylić zakaz małżeństwa mieszanego, jak też odpowiedź na pytanie, czy zgody na małżeństwo mieszane można udzielić na prośbę osoby nie będącej nupturientem. Najpierw Autorka ukazuje podmiot zezwalający na zawarcie małżeństwa przez łacinnika z prawosławnym (ordynariusza miejsca, delegowanie władzy udzielania licencji i inne podmioty uprawnione do udzielenia zezwolenia na małżeństwo łacińsko-prawosławne oraz uzupełnienie władzy wykonawczej). W tej samej kolejności omawia podmiot zezwalający na zawarcie małżeństwa przez katolika wschodniego z prawosławnym. W podrozdziale trzecim skupia się natomiast na podmiotach biernych udzielanej licencji i osobach proszących o uchylenie zakazu.

Rozdział czwarty analizuje warunki i przyczyny uzyskania licencji (s. 161- 215), czyli kwestie związane z zagadnieniem treści i formy przyrzeczeń składanych przez stronę katolicką, sposobu powiadomienia o nich strony prawosławnej, a także racji i formy pouczenia obojga nupturientów o celach i istotnych przymiotach małżeństwa. Autorka rozważa także problem czy istnienie przyczyny (słusznej i rozumnej) oraz spełnienie warunków ustanowionych w punktach 1-3 kanonów 1125 Kodeksu Prawa kanonicznego i 814 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich ma wpływ na ważność licencji. Chodzi tutaj o trzy zasadnicze warunki określone przez prawodawcę: 1/ strona katolicka winna oświadczyć, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary, jak też złożyć przyrzeczenie, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim; 2/ druga strona winna być powiadomiona o składanych przyrzeczeniach strony katolickiej, tak aby była świadoma treści przyrzeczenia i obowiązku strony katolickiej; 3/ obydwie strony powinny być pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczyć żadna ze stron. Analizuje p. Gajda także problem i stara się odpowiedzieć na pytanie, jakie w praktyce mogą być przyczyny uchylenia zakazu małżeństwa mieszanego.

Godne zauważenia i docenienia jest to, że Autorka we wszystkich rozdziałach dokonała wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy prawem Kościoła łacińskiego a prawem katolickich Kościołów wschodnich. Daje to klarowność i jasność poruszonym kwestiom, a jednocześnie pozwoliło na uzyskanie większych efektów przy porównywaniu norm odnoszących się do małżeństwa katolika z prawosławnym w obu kodyfikacjach. Taki układ treści i dokonanie zdecydowanych rozgraniczeń spowodowało także, iż istniejące na pierwszy rzut oka podobieństwa rozwiązań przyjętych w obu kodyfikacjach można było bardziej wyjaśnić i udowodnić. Pod względem merytorycznym, zarówno w tekście jak i w notach podtekstowych, należy stwierdzić wysoki stopień pedanterii Autorki. Nie pomija ona najmniejszych wzmianki źródłowego tworzywa, dotyczącej swego tematu, by się nad nią nie pochylić. Dopełnieniem znajomości źródeł jest wystarczająco wszechstronna erudy-

cja p. Gajda w zakresie literatury pomocniczej przedmiotu. Również pod względem formalno-metodycznym omawianej rozprawie przysługuje wysoka ocena. Dobrze zatem się stało, że opracowanie to będące rozprawą doktorską zostało wydrukowane. Szkoda tylko, że bez rozdziału ukazującego rys historyczny zagadnienia małżeństw mieszanych.

Sumując należy powiedzieć, że prezentowana publikacja jest cennym i ważnym opracowaniem. Ma wielkie znaczenie poznawcze i praktyczne. Napisana w sposób przejrzysty i czytelny, językiem bardzo zwięzłym i komunikatywnym, powołując się na bardzo bogate materiały źródłowe oraz opracowania, daje możliwość zapoznania się z jakże trudną i aktualną problematyką małżeństw mieszanych, ze szczególnym uwzględnieniem małżeństw osoby katolickiej z osobą prawosławną. Jest godna polecenia duszpasterzom, studentom teologii i kanonicznego prawa małżeńskiego, a także alumnom przygotowującym się do święceń kapłańskich.

Ks. Janusz Gręźlikowski

Elena Lucia Bolchi, *La consacrazione nell'Ordo virginum. Forma di vita e disciplina canonica*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002, ss. 446.

Ordo virginum (stan dziewic) to najstarsza w Kościele forma życia konsekrowanego kobiet, czyli życia całkowicie poświęconego samemu Bogu. Już w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich można było spotkać kobiety, które poprzez złożenie ślubu dziewictwa oraz rezygnację z małżeństwa pragnęły gruntownie naśladować Chrystusa i w ten sposób dążyć do ewangelicznej doskonałości.

Mimo że pojęcie *ordo virginum* nie jest czymś nowym w Kościele, to jednak nie występuje ono w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Sobór Watykański II na nowo wskazał wartość tego sposobu dążenia do ewangelicznej doskonałości, natomiast papież Paweł VI w 1970 r. zatwierdził nowy obrzęd konsekracji dziewic żyjących w świecie oraz obrzęd konsekracji mniszek. W prawodawstwie Kościoła powszechnego stan dziewic został unormowany w kan. 604 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wymienia on stan dziewic wśród innych form życia konsekrowanego tj. zakonnych instytutów życia konsekrowanego, świeckich instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz życia pustelniczego. Zapis kan. 604 przyjmuje zasadnicze treści obrzędu konsekracji dziewic z 1970 roku, a jednocześnie stawia wiele pytań dotyczących formy życia i dyscypliny kanonicznej stanu dziewic. Rodzi się wątpliwość, czy pojęciem tym Kodeks obejmuje tylko kobiety żyjące w kanonicznym stanie dziewic, czy również te konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych. Wątpliwość ta pociąga za sobą inną odnoszącą